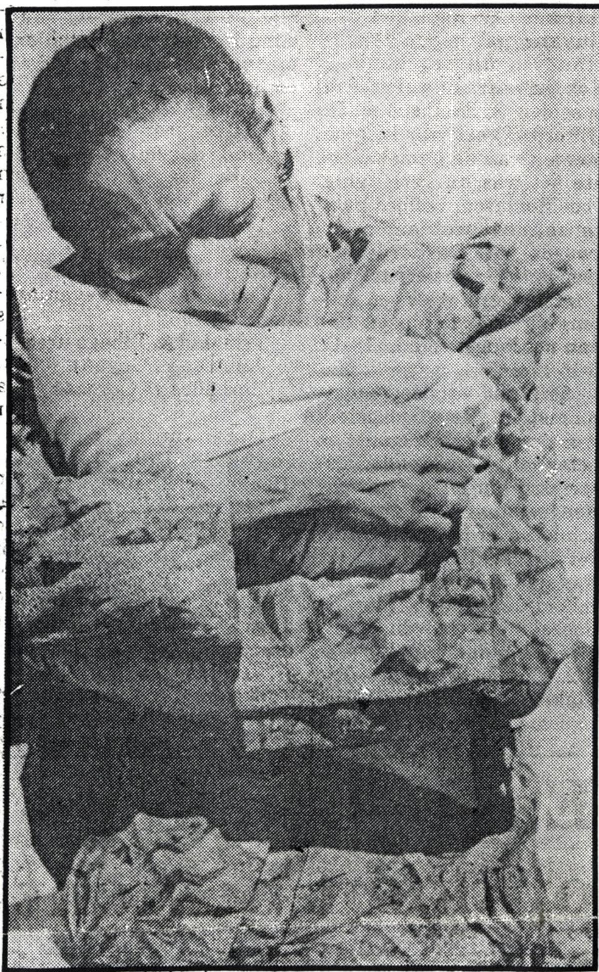
Thea Doelwijt: 'WERKEN IN VRIJHEID'

Iris' is het verhaal van het dilemma van een Surinaamse vrouw, oud geworden in Nederland, die jarenlang niet heeft kunnen praten over haar persoonlijke problemen, die onlosmakelijk zijn verbonden met de politieke ontwikkelingen in haar geboorteland. Dit theaterspel is een felle aanklacht tegen het militaire regime in Suriname...

....Ze zeggen dat als je op het punt staat te verdrinken je gehele leven in een flits de revue passeert..

Iris voelt zich in een dergelijke situatie: alsof zij verdrinkt in een land dat niet het hare is; in een land waarin zij alleen is komen te staan. Nog steeds leeft ze met het angstige vermoeden dat haar zoon schuldig is aan de dood van de andere zoon. Hij immers werkt mee aan een systeem waarin moordenaars niet worden berecht. Moet zij contact opnemen met haar zoon? Zij wil de band met hem herstellen, maar zij weet niet hoe en of zij dat kan. In die verscheurdheid beleeft Iris in gedachten nog eens alle gebeurtenissen die tot haar definitieve vertrek uit Suriname leidden.



Takiman kan taki, doeman fraga e wai

**Let's not talk too much.
Fly the flag of women and men who are doing, working, writing...**

De kracht van Iris

......Twee jaar geleden kon ik niet deelnemen aan het congres in Trinidad en toen heb ik me voorgenomen om wel aanwezig te zijn op het Caribisch congres voor schrijfsters op Curacao. Ik ben erg blij hier aanwezig te zijn. Ik had zeer veel verlangen om naar Curacao te komen. Neen. Het is niet de eerste keer dat ik Curacao bezoek. Ik ben weleens eerder geweest. Toen trad ik met het Doe theater op. Met deze reis hoopte ik een stapje dichter te zijn bij Suriname. Ja, ik hoopte de reis naar Curacao met een bezoek aan Suriname te kunnen combineren. Het is helaas niet doorgegaan, vanwege de dure reizen en andere dingen. Maar ik heb wel Surinaamse mensen ontmoet en vanavond gaan we naar JPF. En daar kom ik vast en zeker bekende mensen tegen.

Hoe groot is de taalbarriere bij het uitwisselen van literatuur.

De taalproblemen zijn wel merkbaar ja. Ik heb een project gedaan met volksverhalen uit Suriname. Wanneer je een volksverhaal moet schrijven naar het Nederlands publiek toe, dan moet je meer vertalen. Het gaat niet alleen om de woorden maar ook om de jus van het verhaal. Als je wilt dat je werken overkomen. Op het congres was duidelijk Engels en Spaans aanwezig. Dan heb je de Nederlandse Caribbean die zich moet aanpassen. Als je je werk bekender wilt maken dan moet je in het Engels en Spaans gaan vertalen.

Doorbreekt de literatuur de taalbarriere niet?

Het kan. Maar mensen moeten er open voor staan.

Het is best gebruikelijk dat je de eigen taal hoort, maar tegelijkertijd is daar de neiging om te zeggen 'translation, translation ik wil meteen horen wat er gezegd wordt. We moeten daar meer aandacht aan gaan bestaan. Maar toch moet je ze naast elkaar zetten, je eigen taal en een vreemde taal, zodat je meer mensen kunt bereiken.

Theater in Nederland kun je natuurlijk niet vergelijken met hier.

Aan de ene kant is theater maken in Nederland toch moeilijk. Men vindt in Nederland dat er geïntegreerd moet worden. Dus je eigenheid bewaren, is niet zo eenvoudig. Daar moet je voor vechten en je bent toch afhankelijk van subsidies en dat lukt de ene keer beter dan de andere keer. Als je een stuk opvoert, dan is het natuurlijk het leukste als je half Surinaams publiek hebt en half Nederlands publiek. En dat verschilt iedere keer weer. Het is een hele moeilijke situatie omdat (slechts) een bepaalde groep geïnteresseerd is in niet-Hollandse dingen.

Bereikt u ook Antillianen?

Kijk, de groeperingen in Nederland zijn verspreid. Nederland is eigenlijk niet zo'n groot land hoor. Je moet dus naar die mensen toegaan. Een toernee maken door het land bijvoorbeeld. Maar over het algemeen gaan we naar elkaars stukken toe. Dat is gebruikelijk. En af en toe werken we ook samen. Ik ben nu door een Antillaanse jongen gevraagd Eugene Boerenveen, die heeft een droom dat er van een Nansiverhaal een musical wordt gemaakt. Maar we moeten eerst kijken of we daarvoor subsidie krijgen. Het is wel leuk dat er de mogelijkheid bestaat om met Antillianen te werken. Ik heb ook met Turken en Marokkanen en Molukkers theater gemaakt, multicultureel zoals men altijd maar roept.

Aan welke werken heeft u bijzondere herinneringen.

Nou wat ik leuk vind op Curacao is dat toch veel mensen 'Land te koop' hebben gezien en later in 1972 Ba Uzi dat ging over de zogenaamde revolutie. Een vrij kritisch stuk. Veel Antillianen die destijds in Nederland woonden en studeerden hebben dat stuk gezien. Ik heb me niet zo gerealiseerd dat veel mensen naar het Doe-theater kwamen.

Politiek geëngageerd?

Ja. Zeer. Ik heb in Nederland een stuk gemaakt dat een aanklacht is tegen de moorden in 1982. Iris, een monoloog. Door die moorden werd een heleboel kapot geamaakt. Dat stuk is heel redelijk gelopen. Het had veel belangstelling van Nederlandse mensen, die ook de lijn konden zien van wat in de Tweede Wereldoorlog is gebeurd. En ook andere mensen in Nederland die in ballingschap zijn, ja dan maakt het iets los.

Dit theaterspel heeft z'n doel bereikt.

Jazeker. Ik ben er heel erg blij mee. Iemand in Zuid-Afrika, een actrice, heeft het door familie uit Nederland toegezonden gekregen en was er zo van onder de indruk dat zij van plan is het in Zuid-Afrika op te voeren omdat ze een gelijksoortige situatie erkende. Ik ben nu met haar bezig om het verhaal in het Engels en het Afrikaans te vertalen.

In Suriname heb ik jarenlang met het Doe-theater opvoeringen gedaan waarin je iets over je eigen situatie zegt. Dat vind ik belangrijk.

Waaraan bent u nu bezig.

Ik heb net een stuk geschreven dat "Bonte honden' heet. Zodra ik terug ben in Nederland gaan we repeteren. Het is geïnspireerd door de Anansifiguur, de Donald Duck figuur en Reinaard de Vos. Dan hebben we alle sluwe en slechte dingen bij elkaar.

Precies. Het gaat allemaal over streken. Verder heb ik net twee grote projecten klaar. Het onderwijs project is begin dit jaar gereed gekomen. Het heet 'Post uit Suriname' en is bedoeld voor kinderen van 6 tot 8 jaar op de basisscholen. Het is een project van het ministerie van ontwikkelingssamenwerking. Het ministerie wil dat Nederlandse kinderen een positiever beeld krijgen van ontwikkelingslanden.

En dat zal wel lukken met die projecten.

Het is al bijna helemaal uitverkocht. Er is verschrikkelijk veel belangstelling bij de scholen. En het is een prachtig pakket, er zit van alles in. Ik heb in de redactie gezeten en daarna heb ik een voorleesboek gemaakt. Ik heb kinderen in Suriname opstellen laten maken. Meer dan 200 kinderen in hebben gereageerd en opstellen gestuurd. En die hebben mij geïnspireerd tot het schrijven van deze verhalen. Ook Frank Martinus Arion was in Nederland en hij zag dat pakket en vond het zo mooi. Hij heeft het direkt onder zijn arm genomen om op zijn school te gaan gebruiken.

Hoe was de samenwerking bij dit project met andere schrijvers.

Ik heb het voorlichtingsboek gemaakt en verder was er een commissie met een taalkundige Henk Eersel, een onderwijzer, Hoofd van een school en verder Nederlandse mensen die moesten bekijken of het op het Nederlandse scholen gebruikt kan worden.

Is het de bedoeling om een televisiedocumentaire te maken van het project.

Neen, was dat maar waar. Dat moeten we dan helemaal apart opzetten. Ik heb wel iets op de televisie kunnen doen, dat was altijd moeilijk. Ik heb toen ik pas terug in Nederland was na de situatie in Suriname een toneelstuk op de televisie gebracht. Op basis van het leven van dr. Sophie Redmond heb ik toen het toneelstuk gemaakt: "Een dikke zwarte vrouw zoals ik".

En...?

Heel bijzonder, want zo vaak gebeurt dat ook weer niet. De mensen vonden het erg leuk.

Wat is uw mening over het literaire leven op Curacao.

Rijk en boeiend. Curacao heeft een aantal goeie schrijvers. Het probleem is dat we door de grote organisatie van het congres weinig tijd hebben om uit elkaars werk te lezen. Frank Martinus Arion is momenteel in Nederland. Met uitzondering van Diana Lebacs heb ik tot vandaag niet de gelegenhedi gehad veel Antilliaanse schrijvers te ontmoeten.

Hoe was de literaire avond?

Ontzettend leuk. Maar ik kom in tijdnood. Alles is niet gedaan, maar wat er is gedaan is wel goed gebeurd. Dat waren die uitwisselingen en horen wat andere mensen schrijven.

In hoeverre inspireert de Antillen u tot nieuwe werken.

Ik heb altijd over Suriname geschreven. Daarom is het voor mij heel goed om gevoed te worden met literaire werken uit ander landen, zoals Curacao. Ik mis uiteraard Suriname en de inspiratie van Suriname. Voor mijn theaterwerk is het heel belangrijk. Ik ga vanmiddag als het lukt een klein schetsje doen met Rina Penso, Diana Lebacs en Laura Quast. Laura gaat de opvoering in het Papiamentu doen, Rina in het Spaans, Diana in het Engels en ik in het Nederlands. En dan zeggen we iets over mannen. Ik hoop dat het lukt. We hebben wel even gerepeteerd. Het was zo'n lekker gevoel. Ik zou inderdaad graag iets met theater willen doen hier. Maar dat is een hele organisatie en financiële toestand.

Komt theater wel goed naar voren in landen die niet zo 'ontwikkeld' zijn als Nederland.

Dat is heel moeilijk, want theater in Nederland is ook eigenlijk grotendeels voor de happy few. Groepen van theaterliefhebbers die naar hun eigen ding gaan. Dus naar nieuwe ontwikkelingen in theater. Ook gaat een bepaalde groep naar volkstoneel. Mensen die van musical houden, of noem maar op welke Nederlandse populaire theatermaker of showman, die gaan daar naar toe. Maar de stukken hebben niet zoveel relatie met wat er in die maatschappij gebeurt. Op het ogenblik is er een klein beetje meer belangstelling voor theater. Maar het is niet zo'n geweldig contact met de bevolking zoals we in Suriname hadden. Wat hier gebeurt en wat gewoon altijd is geweest is dat men scheiding heeft gekregen tussen het echt Europese Wit theater en theater van het volk. Door de koloniale periode werd je gezegd dat wat uit de kolonies kwamen niet op niveau was, maar wel wat uit Europa kwam zoals klassieke stukken, dat was pas geweldig. Maar die ontwikkeling hebben wij in Suriname al een beetje doorbroken. De boel staat nu natuurlijk wel stil door de afschuwelijkelijke toestanden.

Is het niet wat beter geworden?

Het begint weer een beetje.

In een revolutie is geen tijd voor cultuuruitingen?

Cultuur is ontzettend belangrijk. Maar als je teveel boodschappen erin stopt, dan ben je niet met theater bezig. Dan gebruik je theater. Het is dan iets teveel gericht zodat je informatie over opvoeding en verandering van je land erin kan pompen. Terwijl je de eigen dingen van je cultuur en een goed theaterstuk kunt maken, want theater heeft eigenlijk te maken met kunst. En als je het goed doet, bereik je wel degelijk alle mensen en het volk. Je moet het niet alleen gebruiken voor je boodschap!

Geeft het publiek weleens haar mening?

Ik denk dat als je met je toneelmensen met wie je samenwerkt afspraken maakt van, dit willen we zeggen, dit willen we spelen. Dat het ontzettend belangrijk is, ook al is het stuk geen geweldig succes, want wat is nu een geweldig succes? Meestal een kassucces. Het belangrijkste is dat jij weeten met toneel ben je nooit alleen- met een aantal mensen welk stuk jullie willen brengen. Ook kritische reacties van, " dat vond ik minder goed, "ben het niet mee eens", dat prikkelt. Je moet niet denken dat je alleen voor je successen geweldige applaus moet krijgen.

Het leuke bij Surinaams publiek- bij Nederlandse ook natuurlijk wel- is dat ze graag na komen praten.

Is het voor een schijfster die niet in haar land woont niet moeilijk binding te houden met de derde generatie.

Voor Surinamers in Nederland blijft Suriname hun land, maar het is voor ze in wezen een vakantie-land. En verder groeien ze uit elkaar. Wij groeien uit elkaar, Surinamers in Suriname en Surinamers in Nederland. Dat betekent dat je moet sturen. Ik werk nog steeds met Surinaamse mensen. Ik werk ook met 'nieuwe' mensen en ik ben altijd blij als ze bij me komen. Ze maken verschillende fasen mee. Eerst willen ze niks weten van Suriname en opeens denken ze, "Suriname is mijn land". Ze zijn dan geweldig gulzig om alles te horen en te leren.

Men is bang om over politiek in Suriname te praten.

Ik ben er lang niet geweest. En toch wil ik het theaterstuk Iris ooit daar doen. Ik wacht op de tijd dat het kan. Drie jaar geleden kon het nog niet. Of het nu wel kan, weet ik ook niet. Het ligt zo gevoelig.....

SONIA TJIN-KON-FAT



Thea Doelwijt in de koestering van palmbomen bij hotel Las Palmas op Curacao.



Haar carriere begon als journaliste bij een Surinaams dagblad. Ze schreef talrijke kinderverhalen en publiceerde op culturele pagina's werken van veel (soms nog onbekende) Surinaamse schrijvers. Zij richtte in 1968 samen met de schrijvers als Dobru, Shrinivasi, Benny Ooft en Jozef Slagveer het literair tijdschrift Moetete op. Mede-oprichtster en schrijfster van het Doe-theater Suriname in de jaren 1970-1982. Sinds 1983 woont en werkt ze in Nederland, na totaal 23 jaar in Suriname gewoond te hebben. Ze kwam naar Nederland in dat jaar omdat het voor haar onmogelijk was om onder een militair regime te werken en te schrijven.

Nederland heeft haar werk leren kennen via de cabaretmusical "Land te koop" in 1972 en in 1980 het stuk over de staatsgreep 'Ba -Uzi'. In 1987 verscheen de televisiebewerking van Jan Venema (NOS) van: "Een dikke zwarte vrouw als ik". Zij schreef en regisseerde het kindertheaterspel 'Roi, mi boi. Ze vertelde en bewerkte samen met Marijke van Geest het Zuidafrikaanse stuk "Egoli' van Matsemela Manaka, dat ook op de televisie (IKON) werd uitgezonden. In 1975 maakte ze samen m t choreograaf Percy Mu slag voor het Micke theater "Mi kondre t mi lobi yu; multip choice: vergeven/ver geten/ overleven, een experiment in het kader Theater maken aan televisie voorbij' over de moorden in Suriname. Van haar hand verscheen voorts een aantal bloemlezingen, novellen en kinderboeken. Ze heeft zich in haar stukken vaak met satirische teksten, altijd laten inspireren door Suriname, vooral door politieke en maatschappelijke ontwikkelingen. Thea Doelwijt.